

EL RELAT MÉS ANTIC DE REBEL·LIÓ, RECONeixEMENT INTERNACIONAL, REFUGI I AMNISTIA: EL TRACTAT DE KADEŠ (1259 AC)

Víctor M. Sánchez Sánchez*

Resum

L'aprovació d'amnisties i la seva relació amb els refugiats estan indissociablement unides des de l'antiguitat. La primera amnistia internacional de la història de la humanitat està recollida en el tractat de pau antic més conegut, el Tractat de Kadeš (1259 aC), que va tenir lloc entre Egipte i el regne hitita. L'amnistia va ser utilitzada per afavorir la tornada a la pau després d'un període polític molt convuls entre estats, la guerra entre l'imperi egipci i l'imperi hitita; i dins de l'Estat, la guerra pel tron que es va lliurar a l'interior del regne de Hatti set anys després de la batalla de Kadeš.

Paraules clau: rebel·lió; amnistia; persones refugiades; refugi; dret internacional; tractats; Kadeš.

THE OLDEST ACCOUNT OF REBELLION, INTERNATIONAL RECOGNITION, REFUGEE AND AMNESTY: THE TREAT OF KADESH (1259 BC)

Abstract

The granting of amnesties and its relationship with refugees have been indissolubly linked since ancient times. The first international amnesty in the history of humanity is recorded in the oldest known peace treaty, the Treaty of Kadesh (1259 BC), signed by the Hittite Kingdom and Egypt. The amnesty was used to ease the return to peace following a very convulsive political period between states, the war between the Egyptian and Hittite empires; and in the state, the battle for the throne inside the Kingdom of Hattusa seven years after the battle of Kadesh.

Key words: rebellion; amnesty; refugees; refuge; international law; treaties; Kadesh.

* Víctor M. Sánchez Sánchez, professor dels estudis de dret i ciència política a la Universitat Oberta de Catalunya (UOC) i director del Màster universitari en drets humans, democràcia i globalització. Av. del Tibidabo, 39, 08035 Barcelona. vsanchezsa@uoc.edu.

Article rebut el 24.01.2020. Avaluació cega: 10.02.2020 i 20.02.2020. Data d'acceptació de la versió final: 21.02.2020.

Citació recomenada: Sánchez Sánchez, Víctor M. (2021). El relat més antic de rebel·lió, reconeixement internacional, refugi i amnistia: el Tractat de Kadeš (1259 aC). *Revista Catalana de Dret Públic*, 62, 145-159. <https://doi.org/10.2436/rcdp.i62.2021.3405>.

Sumari

1 Tractat de Kadeš

1.1 Abast

1.1.1 Aliança

1.1.2 Reconeixement de governs

1.1.3 Amnistia

2 Beneficiaris de l'amnistia

2.1 Tesi de Breasted i Langdom

2.2 Tesi d'Allam

2.3 Refutació d'Allam

2.4 Perspectiva del concedent

3 Sistematització

3.1 Asil d'Urhi-Tešub

3.2 Protocol posterior

4 Conclusions

Bibliografia

1 Tractat de Kadeš

En dret internacional, la concessió d'amnisties a les acaballes d'un conflicte és tan antiga com l'existència de tractats escrits. La institució ens arriba a través del primer tractat de pau entre iguals del qual es té coneixement, el tractat entre Hattušiliš III, rei hitita, i Ramsès II, faraó egipci, signat el 1259 aC i més conegut com a Tractat de Kadeš. D'aquest, n'han sobreviscut dues versions escrites.

La primera traduïda és la gravada al temple d'Ammó a Karnak.¹ Champollion va assajar el seu desxifrat de la pedra de Rosetta per traduir-ne les línies inicials² i després va ser traduït fins al final pel seu deixeble Rosellini.³ En traduccions posteriors se'n va refinar el significat i va créixer la certesa sobre la identitat de l'altra part del tractat: es tractava del regne hitita, el poble no jueu més citat en els dos primers llibres del Pentateuc,⁴ i no dels escites com va pensar Champollion. Abans, la Il·lustració havia descartat l'existència dels hitites i, amb això, havia rebutjat la possibilitat que l'Antic Testament (AT) pogués tenir cap valor com a document històric.⁵ Per això, el gener de 1885 es va publicar una breu nota general intitolada "The Hittite Empire" a la revista *The Old Testament Student*, en la qual es parlava del descobriment de restes arqueològiques que provaven de manera irrefutable l'existència d'aquell regne antiquíssim.⁶ En conseqüència, van caure alhora dos prejudicis il·lustrats: el que rebutjava que abans del primer mil·lenni abans de Crist s'hagués desenvolupat l'escriptura com pretenien els hebreus referint-se a la seva llengua,⁷ i el que afirmava que res del que hi hagués en l'AT no es podia considerar una font per a l'estudi de la història, perquè els hitites de l'AT eren un poble inventat.

A principis del segle XX, un equip d'arqueòlegs va descobrir a Boğazkale (Turquia) l'arxiu *oficial* del regne hitita.⁸ Allí s'han trobat milers de taules en hitita i accadi⁹ amb narrativa històrica, religiosa, registres administratius, etc., i el que resulta més rellevant per al dret públic: la recuperació d'una vintena de tractats¹⁰ i més d'un centenar de cartes diplomàtiques. Avui se sap amb precisió que aquest regne va funcionar entre 1650 aC i 1180 aC i va mantenir relacions de conflicte, coexistència o cooperació amb altres grans regnes de la zona —Egipte, Babilònia i Assíria—, com també amb altres múltiples països menors sotmesos a relacions de vassallatge, protectorat, annexió o saqueig per alguna de les quatre grans potències en pugna per l'hegemonia.¹¹

De seguida, els textos van fer sorgir estudis que traçaven les seves relacions amb l'AT, les conclusions dels quals tenen un fort impacte en el dret,¹² encara que continuïn estant ocults a aquesta disciplina pels espais científics on es publiquen. El més rellevant d'aquests descobriments ara és que, entre les taules, se'n van identificar dues amb la versió gravada en escriptura cuneïforme i la llengua accàdia del Tractat de Kadeš publicat a Egipte. L'accadi era la llengua diplomàtica de l'Antic Orient Mitjà (AOM)¹³ i devia ser l'autèntica del tractat.¹⁴

1 Traducció a l'anglès (Breasted, 1906: §§ 371-391, 166-174), acarada amb la de Langdon i Gardiner (1920: 185-198).

2 Langdon i Gardiner, 1920: 179-80.

3 Ibid., 179.

4 *Gén.* 15.17, 23.3, 23.7, 23.10, 23.16, 23.18, 23.20, 25.9, 25.10, 26.34, 27.46, 36.2, 49.29, 49.30, 49.32, 50.13; *Éx.* 3.8, 3.17, 33.2, 34.11.

5 Hoffmeier, 2005: 8-20.

6 Nota editorial, 1885: 227-228.

7 Flavio Josefo (37 dC–101), *Sobre la antigüedad de los judíos*. Josephus, *Jewish Antiquities*, traduïda per H. ST. J. Thackeray; R. Marcus, LCL. A: <https://archive.org/details/l242josephusvjewishantiquities13>, 15 de maig de 2019.

8 Primera comparativa a Langdon i Gardiner (1920).

9 Hout, 2011: 47-84; Mieroop, 1999.

10 Korosec, 2003: 753-774.

11 Bryce, 2005; Collins, 2007: 37-90; Klengel, 2011: 31-46; Bernabé i Álvarez, 2004: 23-32; Altman, 2003: 741-756; Beckman, 2003: 755-759.

12 Mendenhall, maig de 1954: 26-44; Mendenhall, setembre de 1954: 49-76; Weinfeld, 1973: 190-199; Kempinski i Reich, 1992; Seters, 2003; Berman, 2006: 9-113; Levinson, 2008; Berman, 2011: 25-44.

13 Hoffner Jr., 1997: 2.

14 Breasted, 1906: 163 nota al peu b; Beckman, 1996: 91.

1.1 Abast

Encara que el Tractat ha estat classificat tradicionalment com un tractat de pau, la categorització es va deure a un error historiogràfic inicial sobre la seva datació. L'equivocació va conduir a altres confusions en cascada sobre el seu abast, ja que es tracta, en rigor, d'una aliança militar.

1.1.1 Aliança

Avui s'assenyala l'any 1259 aC com la data de conclusió del Tractat etern,¹⁵ quinze anys posterior a la batalla de Kadeš que es va prendre com a referència temporal per fixar-ne inicialment la datació. La batalla de Kadeš es va lliurar *circa* 1274 aC entre Ramsès d'Egipte i Muwatalliš II de Hatti.¹⁶ No hi va haver un vencedor clar i les hostilitats van continuar fins a la conclusió del Tractat.¹⁷ Per això, una de les parts del Tractat ja no és Muwatalliš, rei hitita en la gran batalla, que va morir després, sinó el seu germà Hattušiliš. Ambdues dades, temporal i personal, canvien la perspectiva d'anàlisi del conjunt de l'acord.

Si es llegeix detingudament el pacte juramentat,¹⁸ és obvi que el seu eix va ser l'establiment d'una aliança bilateral davant agressions internes i externes. Es fa amb les normes típiques d'aquest tipus d'acords:¹⁹ a) es formula una declaració de pau i fraternitat eterna (§ 2). La pau és el pressupost necessari per a l'aliança militar que s'escomet. b) S'inclou una disposició de no-agressió i respecte a la integritat territorial entre tots dos (§ 3). c) Es trava l'obligació d'assistència militar davant agressions exteriors de terceres persones (§§ 5 i 7). d) I en un afegit es promet acudir en defensa de l'altre contra actes de rebel·lió dins dels seus regnes (§§ 6 i 8).

L'aliança davant les rebel·lions tenia un significat especial. Va resoldre una qüestió fonamental de la política interna de Hatti, que va tenir lloc entre la batalla de Kadeš i la signatura del Tractat: els problemes de la legitimitat interna i el reconeixement exterior del seu govern. Hattušiliš va usurpar el poder del regne hitita al seu sobirà legítim, Urhi-Tešub, fill del seu germà Muwatalliš. Amb la signatura del tractat la seva sobirania passava a ser reconeguda per Egipte, l'altra gran superpotència del moment i gran rival fins llavors per l'hegemonia regional.

1.1.2 Reconeixement de governs

El 1272 aC, és a dir, dos anys després de la batalla de Kadeš, va morir el rei hitita Muwatalliš. Va nomenar com a hereu el seu fill Urhi-Tešub,²⁰ que va assumir el regnat amb el nom de Muršiliš III.²¹ Per a l'accés i la sustentació del tron, Urhi-Tešub va rebre el suport del seu oncle Hattušiliš, governador de la província de Hapkiš del regne.²² Més tard, Urhi-Tešub, potser temorós del poder del seu oncle, es va aixecar contra ell. Hattušiliš li va fer front:

“Durant set anys vaig ser el seu vassall [...] Ara he deixat de ser el seu vassall. Li he declarat la guerra. [...] i si ara algú diu: “Per què després d’haver-lo proclamat rei li escrius ara sobre la guerra? (la meua resposta seria): Si no hagués començat a lluitar contra mi, Ishtar i el Déu de la tempesta l’haurien sotmès a un petit rei? Va ser ell qui va començar a lluitar contra mi, i per això els déus l’han sotmès a mi segons el seu judici”.”²³

Amb aquest discurs, l'usurpador va obrir per a la història del pensament dos grans debats: i) La possible existència de *causes justes per a la rebel·lió*, una espècie de legítima defensa *interna*. Urhi-Tešub va voler

15 Bryce, 2005: 234-41; Genz, 2011: 318; Spalinger, 2005: 209-234. Autors com Preiser ofereixen una altra datació, *circa* 1270 aC. Continuen afirmant que se signa tres lustres després de la batalla de Kadeš (W. Preiser, 1992: 724). Truyló y Serra (1998: 20) recull l'any 1279 aC fent-la coincidir amb la data de datació de la batalla.

16 Breasted 1906: §§ 294-391.

17 Langdon i Gardiner, 1920: 201-5; Klengel, 2002: 49-56.

18 Weinfeld, 1973: 190-199.

19 Versió de Breasted.

20 Bryce, 2005: 191.

21 Bryce, 2005: 246-283; Bryce, 2003: 204-213; Ferguso, 2010: 58-60.

22 Bryce, 2009: 275.

23 Bryce, 2005: 261.

arrabassar-li per la força la província que legalment tenia sota la seva jurisdicció. ii) La idea que el resultat de la guerra era l'exercici de la *justícia immanent* dels déus a la terra.²⁴ La voluntat dels déus vehiculada per mitjà de la guerra va jutjar la validesa de les pretensions de l'un i l'altre i va sentenciar amb la seva victòria a favor de Hattušiliš.²⁵ Així, l'any 1265 aC, el déu de la tempesta hitita i la deessa de l'amor i de la guerra van derrotar Urhi-Tešub, van entronitzar el rebel Hattušiliš i aquest va desterrar el seu nebot a Nuhashshi, una província hitita situada en els límits amb Assíria.²⁶ Va convertir Hattušiliš en el rei de Hatti, cosa que va permetre signar set anys més tard el tractat amb Ramsès II d'Egipte.

Què va obtenir de gran valor gràcies a aquest tractat? El reconeixement internacional com a màxima autoritat del regne. I, de cara al futur, la legitimitat i el reconeixement dels governs que continuarien la seva estirp segons la nova línia successòria. Urhi-Tešub va conservar la vida gràcies a una amnistia, però va viure sempre entre l'ostracisme, l'exili i la persecució.²⁷ La clàusula explícita de reconeixement figura en les taules accàdies de la capital de Hatti (Boğazkale), això és, en còpies de l'original enviat per Ramsès a la cort de Hatti a través de missatgers diplomàtics.²⁸

I el fill de Hattušiliš, rei de Hatti, serà nomenat rei de Hatti en substitució de Hattušiliš, el seu pare, després del llarg regnat de Hattušiliš, rei de Hatti.²⁹

1.1.3 Amnistia

Els textos egipci i accadi relatius a l'amnistia són concordants en els aspectes principals. La versió egípcia indica que:

“Si un home, o dos o tres, fugen de la terra d'Egipte i acudeixen al gran cap de Kheta, el gran cap de Kheta els capturarà i retornarà a Usermare-Setepnere, el gran sobirà d'Egipte. Quant a l'home que serà retornat a Ramsès-Meriamon, el gran sobirà d'Egipte, que no s'utilitzi el seu delictes en contra seva; que no es causin danys a casa seva, ni a les seves dones, ni als seus fills, que no se'l mati ni se li faci mal als ulls, les orelles, la boca o els peus. Que cap delictes s'utilitzi en contra seva”.³⁰

Pel que fa a l'abast material de la disposició, hi ha dos corrents interpretatius: un afirma que les clàusules contenen regles de tracte humanitari per als fugitius que s'han d'extradir, i l'altre que es tracta de dues disposicions d'amnistia recíproca, que és la idea que se sosté aquí amb altres arguments. Després els autors, fins i tot dins de cada corrent, difereixen sobre l'abast subjectiu. L'origen d'aquestes disparitats es remunta ja a fa un segle i es troba en les indexacions dels continguts del tractat fetes per Breasted (1906) i Langdom (1920).

Breasted va categoritzar les disposicions que apareixien en les línies successives de la versió egípcia. Els §§ 9, 10, 11 i 12 de la versió egípcia van ser titulats com d'“extradició”. Va diferenciar correctament entre disposicions d'extradició de “fugitius polítics” i d'“emigrants”.³¹ I va sintetitzar el contingut dels §§ 13 a 15 —divinitats garants, càstigs i benediccions— amb una nota al peu sobre aquest tema en la qual remarcava que aquí hauria finalitzat normalment el tractat.³² Per això els §§ 16 i 17 posteriors, on apareix l'amnistia, es consideren un “apèndix” sobre “human treatment or persons extradited”.

Segons aquesta lectura: i) La disposició estaria connectada genèricament amb les d'extradició d'emigrants *polítics o ordinaris*; ii) i contenia normes de “tracte humanitari” per a tots ells. En l'última dècada hi ha hagut

24 Bryce, 2005: 261; Bryce, 2002: 108-109; Beckman, 2003: 769; Beal, 2007: 81-97; Crouch, 2009; Lorenz i Schrakamp, 2014: 39.

25 Bryce, 2005: 261.

26 Bryce, 2005: 263-264.

27 Edel, 1994: D 4-14; Bryce, 2005: 204-213; Bell, 2007: 110; Galvin, 2011: 27-32; Houwink, 1974: 123-150; Houwink, 2006: 1-9; Singer, 2006: 27-33.

28 Sobre la diplomàcia de l'època, vegeu Hoffner Jr. 2009: 14-19, 53-55; Beckman, 2003: 767.

29 Beckman, 1996: §11, 93.

30 §16. L'amnistia recíproca en el §17 (Breasted, 1906). En la versió accàdia figura en els §§18 i 19 de Beckman, 1996: 94.

31 Breasted, 1906: § 368.

32 *Ibid.*, 164.

un repunt d'autors que reiteren aquesta exegesi amb variants pel que fa al seu abast subjectiu, que s'entén més limitat: el "tracte humanitari" era només per als emigrants ordinaris.³³

Més tard van aparèixer les traduccions del mateix tractat de Langdom i Gardiner (1920). Bolquen a l'anglès la versió egípcia i una transcripció i traducció dels primers fragments de les taules en accadi recuperades a Turquia. La transcripció accàdia s'interromp abans de les clàusules d'extradició, per la qual cosa tampoc no facilita la versió de l'amnistia —no s'havien recuperat tots els fragments de la tauleta. Sobre la traducció de l'egipci, Langdom relatava també que els §§ 17 i 18³⁴ semblaven una addició al tractat³⁵ que desenvolupava aspectes relatius a les clàusules d'extradició.³⁶ Però Langdom va categoritzar les clàusules com una "amnesty for extradited person". En termes jurídics, evidentment, no té res a veure el "tracte humanitari" amb l'"amnistia". A més, va afegir una altre breu judici: "The two paragraphs [...] may or may not have stood on the silver tablet; and it is not clear whether they were due to the initiative of Ramesses or to that of Hattusili".³⁷

Quan es van completar les taules hitites van aparèixer les disposicions relatives als fugats i a "l'extradició i l'amnistia" d'aquesta versió. La reconstrucció de la taula hitita les ubica a continuació de les normes d'extradició de refugiats polítics i comuns, i no com un apèndix o annex posterior a les disposicions finals (dipòsit i juraments):³⁸ primer les clàusules d'extradició i després les d'amnistia; a continuació, les habituals de tancament. En la contraposició de les lectures d'aquestes clàusules que van fer Breasted i Langdom, i en aquestes troballes posteriors, estan resumits els tres enigmes a l'entorn de totes dues disposicions:

- El primer enigma consisteix a esbrinar qui eren els hipotètics beneficiaris de l'amnistia.
- El segon enigma implica desxifrar les raons del desajust sistemàtic i el seu valor interpretatiu.
- El tercer enigma és pròpiament el del seu contingut: amnistia o tracte humanitari?

2 Beneficiaris de l'amnistia

Les disposicions en qüestió s'inicien en ambdues versions de manera semblant; es fa referència a aquells que seran extradits, però que es *beneficiaran* de la impunitat acordada: "Si un home, o dos o tres, fugen de la terra d'Egipte i acudeixen al gran cap de Kheta, el gran cap de Kheta els capturarà i retornarà a Usermare-Setepnere, el gran sobirà d'Egipte [...]". És la descripció dels "beneficiaris" de l'amnistia. Qui són?

2.1 Tesi de Breasted i Langdom

Si Breasted i Langdom tinguessin raó, l'amnistia/tracte humanitari beneficiava tant els exiliats polítics com els migrants de qualsevol altra condició. La norma s'aplicaria a qualsevol persona que hagués marxat del seu país d'origen sense autorització,³⁹ atès que en les disposicions prèvies l'univers de persones de les quals s'estipula l'extradició és molt ampli. La finalitat de les normes d'extradició era evitar qualsevol flux de persones per les fronteres i assegurar, si esqueia, les devolucions pertinents. S'han d'extradir els "grans homes", segons el paràgraf 9 (versió egípcia)⁴⁰ del Tractat, això és, refugiats polítics, fossin nobles d'una cort o d'una altra, membres dels seus exèrcits, governadors de "províncies" o "ciutats", o d'estats de "l'linatge real" (protectorats), etc., que haguessin fugit del territori per haver desobeït l'autoritat i perdut el seu favor⁴¹ i que

33 Allam, 2001: 1-39. En el mateix sentit, Edel, 1997: 97; Beckman, 2003: 762; Snell, 2001: 91; Bell, 2007: 110; Westbrook, 2008: 320.

34 Breasted, 1906: §§ 16 i 17.

35 Langdon i Gardiner, 1920: 197.

36 *Ibid.*, 197.

37 *Ibid.*, 201.

38 Beckman, 1996: 90-95.

39 El *munabtu*. La paraula accàdia no permet distingir la causa de la fugida (Westbrook, 2008: 319).

40 Recíproca en §11. Versió accàdia en §§ 12 i 16; 14 i 17.

41 El regne tenia una estructura descentralitzada (Beckman, 2003: 756).

haguessin marxat sense el consentiment del sobirà. I també migrants ordinaris, que són denominats en una o altra versió com “homes desconeguts” o “foscos”.⁴² Clarament, no es tracta aquí de persones que fugen per raons polítiques.⁴³ La pregunta seria: les clàusules d’extradició *sense càstig* es poden referir a aquest espectre tan ampli d’emigrants en una època de grans fluxos migratoris i rebel·lions?

2.2 Tesi d’Allam

En els arguments més recents que consideren aquestes clàusules com disposicions de “tracte humanitari”, la seva aplicació se circumscriu als emigrants ordinaris. Allam és qui ofereix més arguments. Desqualifica la possibilitat que les clàusules finals siguin clàusules d’amnistia per a refugiats polítics i sosté que aquestes clàusules tenen com a beneficiaris en exclusiva els emigrants per raons no polítiques.⁴⁴ Es basa en dos arguments. Un, l’existència de paral·lelismes lingüístics entre les clàusules d’extradició d’emigrants no polítics i les de “tracte humanitari”. El text de les clàusules d’amnistia indica en les dues versions que “si un home... o dos o tres...” fugen, se’ls captura, se’ls retorna i no se’ls reprimeix”. Allam entén que en no aparèixer la paraula “gran home” o “dignatari”, aquests quedarien exclosos de la clàusula, que aleshores només seria de “tracte humanitari” per als extradits pel seu receptor. Les disposicions es referirien a simples emigrants que també s’esmenten abans amb l’expressió “un home... o dos...” i que no havien posat en perill el poder de cap dels dos sobirans, per la qual cosa no se’ls havia de castigar després de la devolució. Per contra, políticament, el tracte humanitari no es podria aplicar als refugiats que buscaven asil; això implicaria acceptar que Urhi-Tešub, el rei deposat, hauria pogut tornar a la seva terra aprofitant la mesura de gràcia. Veu en això un contrasentit: amnistiar l’enemic que encara qüestionava el poder del rei usurpador. Per a Urhi-Tešub només hi hauria solucions extremes: exili perpetu o extradició i execució.

2.3 Refutació d’Allam

Si bé és cert que la literalitat de les presumptes clàusules d’amnistia fixa com a destinataris “un home, dos o tres” i que no recull la condició de “gran home” o “dignatari”, termes utilitzats en les clàusules d’extradició de refugiats polítics, la fraseologia de l’amnistia tampoc no concorda completament amb la que s’utilitza per referir-se a l’extradició de persones comunes. En les clàusules de retorn d’emigrants corrents, tant en la versió egípcia com en l’accàdia, els designa com un, dos o tres homes adjectivats explícitament com a “foscos” o “desconeguts”. En contrast, les disposicions d’amnistia ometen aquests adjectius. L’únic que es pot afirmar és que la delimitació dels beneficiaris de les clàusules d’amnistia/tracte humanitari no és idèntica en cap de les disposicions anteriors d’extradició de refugiats: ni en les disposicions referides a la devolució de refugiats polítics ni en les relatives a la devolució d’altres emigrants. Per a cada disposició s’empren modes lingüístics diversos. Això apuntaria més aviat al fet que no hi ha identitat en l’àmbit subjectiu d’aplicació de cap dels grups normatius: el d’extradició de refugiats polítics, el d’extradició d’emigrants corrents i, diferent dels altres dos, l’específic de les clàusules d’“extradició i amnistia/tracte humanitari”.

D’altra banda, la interpretació política d’Allam és aliena a la història hitita. Els documents mostren que hi havia una llarga tradició en què la sort dels reis deposats —o d’altres nobles— no era principalment l’execució. Si després d’un cop de palau l’enderrocat havia sobreviscut, quan hi havia forts vincles de sang entra la reialesa sortint i l’entrant s’optava preferentment per l’exili i s’evitava vessar la sang sagrada dels nobles.⁴⁵ Una prova d’aquesta política és el destí del mateix Urhi-Tešub. No va ser executat després del seu derrocament. Hattušiliš va decidir primer un pseudoexili a la província de Nuhashshi, on, a més, li va concedir parcel·les de poder. Fins i tot més tard va preservar la seva vida després d’assabentar-se dels seus plans de reconquerir Hatti amb el suport de regnes rivals; només el va castigar a l’ostracisme en un altre lloc d’ultramar —Xipre?—, del qual també fugirà per dirigir-se a Egipte. El mateix li havia succeït poc abans amb Benteshina, rei de la terra d’Amurru i vassall de Hatti.⁴⁶ Muwatalliš de Hatti va enderrocar el rei Benteshina perquè va intentar

42 §§ 9 i 13 egípcia; §§ 13 accàdia.

43 Allam, 2011: 11.

44 Ibid. 12-13.

45 Bryce, 2005: 87-90, 100, 106, 205, 207-210.

46 §§ 4 i 5 Tractat entre Tudhaliya IV de Hatti i Shaushga-muwa d’Amurru (Beckman, 1996: 99-100). També Tractat entre Hattušiliš III de Hatti i Benteshina d’Amurru, §§ 4-5, ibid., 96-97.

canviar de bàndol durant la guerra amb Egipte, amb la qual cosa va vulnerar així el seu tractat de vassallatge amb Hatti. Va prendre per la força de les armes la terra amorrea i va col·locar en el tron un altre rei: Shapili. Benteshina no va ser executat per la seva traïció, sinó que va passar a formar part de la cort de Hattušiliš, germà de Muwatalliš. Més tard, Shapili va ser fidel a Urhi-Tešub durant la guerra interna amb Hattušiliš i quan aquest va vèncer va substituir Shapili pel seu fidel Benteshina.⁴⁷

2.4 Perspectiva del concedent

En canvi, hi ha una equivalència morfològica i semàntica molt significativa que fa més versemblant la hipòtesi que els paràgrafs de significat incert són clàusules pròpiament d'amnistia recíproca per a persones de *rang* que haurien caigut en desgràcia i buscat asil en altres llocs. Ha passat desapercebuda a la doctrina en general.

Breasted va apuntar un detall en una nota breu al peu.⁴⁸ Els literals dels §§ 9 i 11 de la traducció egípcia —i els seus paral·lels en l'accàdia— quan es refereixen als nobles en fugida que han de ser extradits diuen que “acudeixen al gran cap de Kheta [...] el gran cap de Kheta no els rebrà”. Els “grans homes” podrien ser rebuts materialment pel rei. Van a sol·licitar-li asil en persona. En canvi, quan es tracta de persones comunes l'expressió és diferent: “O si fugís un home, o dos homes desconeguts, i arribessin a la terra de Kheta per convertir-se en súbdits estrangers, no podran establir-se a la terra de Kheta”.⁴⁹ Aquests emigrats ordinaris no es presenten davant del sobirà per demanar asil. Creuen la frontera i intenten establir-se en terra estrangera per portar-hi a terme el seu nou projecte de vida. A qui s'adrecen les persones a les quals s'aplica la disposició d'amnistia? L'expressió és idèntica a la que es fixa en la disposició sobre “refugiats polítics”: “Si un home, o dos o tres, fugen de la terra d'Egipte, i acudeixen al gran cap de Kheta, el gran cap de Kheta els capturarà i els retornarà a Usermare-Setepnere”,⁵⁰ que no els podrà executar per mor de l'amnistia.

Sol·licitar i obtenir una audiència real no sembla fàcil en casos d'un esclau fugit o d'una família de captius de guerra.⁵¹ Només els nobles podien pretendre una cosa semblant. Un cop obtingut l'asil, el sobirà esperaria d'ells, en contrapartida justa, la informació rellevant de l'adversari de la qual tinguessin coneixement.⁵² Per això el principal candidat a beneficiar-se d'aquesta amnistia del Tractat seria el sobirà depositat de Hatti i els que li eren lleials. Aquesta interpretació comporta també una circumscripció de l'àmbit temporal de les clàusules d'amnistia.

Les clàusules generals de devolució de persones emigrants o que busquen asil polític es projecten sobre supòsits futurs de sortida.⁵³ En contrast, les clàusules d'“extradició i amnistia” només regeixen en les situacions continuades d'exili per raons polítiques que s'inicien abans de la signatura del Tractat —o fins a la signatura del protocol d'amnistia si aquest és posterior— i de les quals calia evitar els efectes potencialment adversos per a les noves relacions de germanor: Urhi-Tešub, els seus governadors afins o altres “nobles” d'un o l'altre imperi que durant la guerra asiàtica haguessin traït el seu senyor decantant-se pel sobirà contendent i obtingut asil en la cort del rival.

Des d'allí planejarien el seu retorn al tron amb ajuda d'un exèrcit estranger. S'ha de tenir en compte que en el contingut de molts dels tractats bilaterals de vassallatge a Hatti es jurava fidelitat personal al rei *de iure*. Durant un temps alguns reietons vassalls circumdants van guardar la lleialtat deguda a Urhi-Tešub davant el pretendent il·legítim. O van buscar una neutralitat ambivalent. La finalitat última de la disposició d'amnistia resultaria raonable. No s'està referint en cap cas als emigrants ordinaris que en el passat o en el futur poguessin fugir i intentar rebre asil o assentament en el territori aliat. Perquè si fos així caldria explicar què motivava que damunt dels seus caps pengessin les penes brutals que s'enumeren en l'amnistia. I tampoc no podia regir per a qualsevol emigrant polític del futur. Perquè algun sobirà en qualsevol moment de la història pactaria

47 *Ibid.*, 100.

48 Breasted, 1906: 160.

49 §§ 10 i 12, *ibid.*, 170-171.

50 §§ 16 i 17, *ibid.*, 173.

51 Beal, 2007: 90.

52 Hoffner, 2009: 64, 255-257; Bryce, 2005: 280; Bryce, 2009: 207.

53 Bryce, 2009: 207.

amb un tercer el fet de renunciar a exercir la seva jurisdicció sobre rebels que, per exemple, volguessin intentar deposar-lo i assassinar-lo juntament amb tota la seva progènie? S'ha de recordar que un dels eixos del Tractat és la creació d'una aliança defensiva davant rebel·lions internes futures.⁵⁴ L'aliat, a sol·licitud de l'altre, havia d'enviar la seva infanteria i els seus carros de guerra per “destruir qualsevol amb qui el seu germà estigués enfrontat”.

3 Sistematització

Una part de la doctrina s'ha decantat per explicar les diferències sistemàtiques entre versions a partir de la comissió d'errors materials en el procés que porta a les inscripcions en el mur del temple Ammó a Karnak del text accadi que es rep a la cort egípcia,⁵⁵ però resulta poc creïble.⁵⁶ Els membres de la cancelleria egípcia, com els hitites,⁵⁷ eren una camarilla d'experts ensinistrats en llengua accàdia i escriptura cuneïforme, que eren la llengua i l'escriptura diplomàtiques de l'època.⁵⁸ Cert és que el text presenta errors lingüístics menors en les inscripcions egípcies, però són fàcilment explicables si es tenen en compte les dificultats amb les quals es van trobar per traduir al jeroglífic els girs lingüístics propis de l'hitita que s'havien incorporat a la versió en accadi de la qual parteixen.⁵⁹ Es formula aquí una altra hipòtesi estrictament politicojurídica, a partir d'altres textos recuperats, per resoldre l'enigma: l'amnistia és un acord posterior a la signatura del Tractat.

3.1 Asil d'Urhi-Tešub

És molt probable que en algun moment Urhi-Tešub s'hagués refugiat a Egipte abans del Tractat. Se sap que Hatti *creia* que havia trobat refugi en la jurisdicció del gran rival per l'hegemonia a la regió de Kadeš. Així ho demostra la carta entre Hattušiliš III de Hatti i el rei Kadashman-Enhil II de Babilònia.⁶⁰ La missiva es va poder intercanviar abans o després del Tractat,⁶¹ però conté un relat de fets anteriors a aquest. Hattušiliš havia demanat a Ramsès que li lliurés el seu “enemic” Urhi-Tešub, encara que no se'l citi *eo nomine*.⁶² Ramsès es va negar a extradir-lo.⁶³ Per això, a petició de Hattušiliš, el seu aliat, el rei de Babilònia, va trencar relacions diplomàtiques amb Egipte. Són diversos els tractats bilaterals d'aquell moment que contenen aquest tipus d'obligacions de retorsió a terceres persones dins de les aliances militars.⁶⁴ El flux continu de missatgers diplomàtics era considerat part de les relacions d'amistat entre estats.⁶⁵ Però després el contingut del Tractat que es negociava va tornar perillós l'asil tant per a l'asilat com per a Egipte.⁶⁶ La seva entrada en vigor implicava l'inici d'unes relacions d'amistat duradora entre tots dos. La no extradició d'un asilat al nou germà polític era un acte que enterboliria les seves relacions.

Tot això podria implicar que els tractats anteriors a l'inici de la guerra entre Egipte i Hatti que apareixen citats en el Tractat⁶⁷ o bé no tenien clàusules d'extradició —cosa que resultaria atípica—, o bé es van considerar suspesos quan va començar la guerra entre tots dos regnes —o amb el canvi il·legal del sobirà de Hatti. Altres

54 § 8 versió accàdia. Del mateix també §§ 10 i 11. En la versió egípcia §§ 6 i 8.

55 Spalinger, 1981: 348-349; Edel, 1994: 86-88.

56 Allam, 2001: 30.

57 Els escribes hitites estaven especialitzats per àrees i jerarquitzats (Hoffner Jr., 2009: 7-12; Bryce, 2002: 56-71).

58 Langdon i Gardiner, 1920: 180; Beckman, 2003: 765.

59 Langdon i Gardiner, 1920: 201.

60 Beckman, 1996: 133-135; Langdon i Gardiner, 1920: 202-203; Wouters, 1989: 229-230.

61 Uns autors afirmen que és anterior al Tractat i altres, posterior (Bloch, 2010: 76-80).

62 Bryce, 2003: 206-7; Bryce, 2005: 265; Wouters, 1989: 230.

63 Galvin, 2011: 30-32.

64 § 58 Tractat entre Tudhaliya II de Hatti i Sunashshura de Kizzuwatna (Beckman, 1996, 20).

65 Hoffner Jr., 2009: 14-19, 53-55.

66 Bryce, 2003: 201.

67 Paràgraf 4 de la versió egípcia, implícit en 3 de l'accàdia.

cartes reflecteixen que quan un Estat tenia una obligació bilateral d'extradició per a l'execució d'aquest deure s'exigia per escrit a l'altra part mitjançant missatgers diplomàtics el compliment dels "juraments" prestats, com la carta d'acusació a Madduwatta per Arnuwanda I de Hatti⁶⁸ o la carta de Hattušiliš III a Benteshina,⁶⁹ que exigeix terminantment a Benteshina el compliment de la seva obligació de fer tot el possible per capturar i extradir l'"enemic de Sa Majestat": "captura'l (i) lliura-me'l!"⁷⁰ En contrast, davant l'absència de tractat exigible, les missives diplomàtiques per obtenir una extradició simplement la "sol·licitaven" sense fer cap referència a juraments previs i amb redaccions menys imperatives,⁷¹ i el que es demanava era concedit o rebutjat.

Aquest seria el punt de partida que ajudaria a explicar millor el desajust sistemàtic. L'"amnistia" tampoc no deuria figurar en el Tractat original, sinó que es va acordar en un protocol posterior. Per confirmar-ho caldria disposar d'algun document posterior al Tractat en el qual, podent-ho fer, Hatti no sol·licités l'extradició invocant les obligacions del Tractat o no s'advertís explícitament Ramsès d'aquest incompliment. Hi ha almenys dues cartes que recullen aquest tipus d'omissió. I altres de posteriors que mostren un canvi jurídic.

3.2 Protocol posterior

Langdom i Gardiner en una nota al peu van anotar que "és possible que les clàusules d'amnistia no haguessin figurat en la tauleta de plata original",⁷² sense indicar per quina raó ni com van acabar incloses en el Tractat. Una explicació seria que es tractava d'un acord específic posterior al Tractat vinculat amb aquest en termes politicojurídics. Un règim jurídic que completava l'aliança amb altres compromisos que mostraven l'aprofundiment de l'amistat. Quatre cartes més rescatades i les restes d'un altre tractat donen suport a aquesta idea.

a) Carta de la reina Puduhepa de Hatti a Ramsès⁷³

Posterior al Tractat, escriu a Ramsès la reina Puduhepa,⁷⁴ consort de Hattušiliš. El motiu és un assumpte matrimonial que formava part de les noves relacions d'amistat. El Tractat anava acompanyat de la promesa paral·lela de donar en matrimoni una de les filles de Hattušiliš a Ramsès.⁷⁵ El matrimoni va ser considerat essencial per a Ramsès, atès que va enviar diverses cartes en què exigia la satisfacció de l'enllaç.⁷⁶ Davant la insistència de Ramsès pel retard en l'enviament de la princesa, la reina Puduhepa respon i ens dona dues informacions: i) Hatti continua creient que després de la signatura del Tractat, Urhi-Tešub és encara a Egipte i això la disgusta;⁷⁷ ii) mentre que Ramsès reclamava l'enviament de la princesa per al seu matrimoni, la reina no exigeix en la seva carta de resposta l'extradició d'Urhi-Tešub invocant les obligacions escrites del Tractat. Només suggereix que resideix a la cort del faraó. Beckman i Bryce entenen que l'esment d'Urhi-Tešub és sarcàstic⁷⁸ i que és possible que Urhi-Tešub ja no fos a Egipte. Però el que em crida l'atenció és que Puduhepa no exigeixi la seva extradició de conformitat amb les obligacions del Tractat. Mou a pensar que la versió inicial del Tractat no contenia clàusules d'extradició aplicables a Urhi-Tešub.

b) Carta de Ramsès d'Egipte a Kupanta-Kurunta de Mira-Kuwaliya i carta de Ramsès d'Egipte a Hattušiliš

68 Beckman, 1996: 144-51. Un altre exemple a Tractat entre Tudhaliya II de Hatti i Sunashshura de Kizzuwatna, §3, *ibid.*, 14-15.

69 Explicació històrica a §§2-5 Tractat entre Hattušiliš III de Hatti i Benteshina d'Amurru, *ibid.*, 95-98.

70 Singer, 2006: 33.

71 Ex. *KBo.* 3, 4 rev. III 76-85 (Lorenz i Schrakamp, 2014: 41).

72 Langdom i Gardiner, 1920: 36.

73 Beckman, 1996: 126; Wouters, 1989: 233-234.

74 Breasted, 1906: 126. Sobre la reina, Roos, 2006: 17-26.

75 Breasted, 1906: §§ 415-424; Genz, 2011: 318; Breasted, 1906: §§ 394- 447; Langdon i Gardiner, 205.

76 *Estela del matrimoni* (Breasted, 1906: 175; Beckman, 1996: 768).

77 Bryce, 2005: 207.

78 Beckman, 1996: 126; Bryce, 2005: 282.

Ambdues són posteriors al Tractat. La primera reflecteix l'entrada en vigor de l'acord posterior que recollia les obligacions d'extradició i amnistia. Demostra que alguna cosa ha canviat en les seves relacions. Ramsès accepta ara que hi ha una obligació de captura d'Urhi-Tešub.⁷⁹ El text ofereix molts dubtes sintàctics.⁸⁰ Ramsès indica a Kupanta-Kurunta,⁸¹ rei vassall de Hatti, que s'està fent tot el possible per capturar Urhi-Tešub i per complir la solució assolida:

“No, sobre l'assumpte d'Urhi-Tešub, no he fet el que m'escrives... La bona relació que jo, el Gran Rei, Rei d'Egipte, tinc establida amb el Gran Rei, Rei de Hatti, el meu Germà, consisteix en una bona germanor i pau. El Déu Sol i el Déu de la Tempesta ens la van concedir per sempre. Una altra cosa: l'assumpte d'Urhi-Teshup del qual em vas escriure, el Gran Rei, el Rei de Hatti, se n'ha ocupat de conformitat amb els meus desitjos”.

Si la reconstrucció és correcta, Ramsès indicaria a Kupanta que ell ha proposat a Hattušiliš una solució per al cas d'Urhi-Tešub, i que Hattušiliš l'ha acceptat. Seria el nou protocol posterior al Tractat ja conclòs que conté la regla d'extradició i amnistia. Per això Hattušiliš ara exigeix a Ramsès la captura en altres termes:

“M'ha escrit repetidament sobre ell en aquests termes: “Que el Gran Rei, Rei d'Egipte, permeti exercitar-se la seva infanteria i carros de combat, i que gastí el seu or, la seva plata, els seus cavalls, el seu coure i les seves vestidures per portar Urhi-Tešub a Egipte. No li ha de permetre reforçar-se ni iniciar la guerra contra Hatti”.

Ramsès accepta l'existència de l'obligació de capturar Urhi-Tešub, a la qual dona ara suport, però el rei depositat no estava aleshores sota la seva protecció.⁸²

La carta de Ramsès II d'Egipte a Hattušiliš III de Hatti, coneguda com la carta de la batalla de Kadeš,⁸³ reafirma que Ramsès va acceptar l'obligació encara que el fugit ja no es trobés a Egipte:

“Respecte al que m'has escrit en relació amb l'assumpte d'Urhi-Tešub: “No ha anat a la Terra de Qadesh! No ha anat a la Terra d'Alep! No ha anat a la Terra de Kizzuwadna!”, així m'has escrit. Mira, jo no entenc aquestes paraules que has escrit sobre l'assumpte d'Urhi-Tešub: “Retorna'l a la Terra d'Egipte!”. No sé on s'allotja. [Ha volat com un ocell]”.⁸⁴

La conducció d'Urhi-Tešub a la capital d'Egipte era merament una fase prèvia necessària abans de retornar-lo a Hatti com es podria deduir del §14 de la versió accàdia:

“I si un noble fuig d'Egipte, o si un sol poble arriba al Regne d'Amurru, llavors Benteshina els capturarà i els enviarà al Rei de Hatti, el seu senyor. I Hattusili, el Gran Rei, Rei de Hatti, els haurà de lliurar a Ramsès, Estimat d'Amon, Gran Rei, Rei d'Egipte”.

No hi ha lliurament directe del rei vassall a Ramsès II perquè es tracta d'un vassall de Hatti, no d'Egipte, i per això té restringides les seves relacions diplomàtiques directes amb el faraó. El capturat ha de ser enviat al rei de Hatti, l'únic que pot mantenir relacions diplomàtiques directes amb Ramsès. El mateix passava pel que fa als vassalls d'Egipte.

c) Tractat entre Hattušiliš III i Ulmi-Teshshup

La hipòtesi de l'existència d'un acord successiu posterior adquireix més versemblança si es té en compte el Tractat entre Hattušiliš i Ulmi-Teshshup de Tarhuntassa.⁸⁵ Ens arriba en tres textos. Cal fixar-se especialment

79 Beckman, 1996: 124-125; Wouters, 1989: 226-229.

80 Singer, 2006: 30; Galvin, 2011: 30.

81 Hi ha diferents interpretacions de les raons per les quals Kupanta escriu a Ramsès. Una de les interpretacions argumenta que encara era lleial a Urhi-Tešub. Una altra pensa més aviat que volia provar la lleialtat de Ramsès al seu Tractat i que actuava en nom de Hattušiliš. *Ibid.*, 31.

82 Bryce, 2005: 279.

83 Bryce, 2005: 278.

84 Singer, 2006: 31-32; Bryce, 2005: 281; Wouters, 1986: 231-232.

85 Beckman, 1996: 102 i seg.

en dos. Demostren l'existència de tractats vinculats políticament i materialment que finalitzaven amb tractes de negociació successiva.

El text 18 B conté normes successòries al tron de Tarhuntassa (§1) i clàusules de delimitació de fronteres entre les parts (§§ 2-4). A continuació, apareix una clàusula conclusiva de dipòsit del pacte. Seguidament, s'incorporen altres clàusules amb obligacions militars (§6), que es van acordar amb un acord subsegüent i tot seguit una altra vegada amb les típiques clàusules de tancament del nou acord, les divinitats que fan de testimoni (§§7-8) i les benediccions i les malediccions per a qui compleixi o incompleixi les seves obligacions (§§ 9-13). A continuació figuren noves clàusules que s'inicien amb els termes següents:

§14 “He gravat en una taula de ferro el que jo, Ma Majestat, he concedit a Ulmi-Teshsup, rei de la terra de Tarhuntassa, les fronteres que he establert amb ell, com també les que li he concedit posteriorment”.

I després de tot això torna a reiterar les malediccions per a qui no respecti aquest acord i els testimonis del nou protocol annex (§ 15). El text mostra en un sol document l'existència de tres acords signats en dates diferents entre el regne de Hatti i el de Tarhuntassa connectats políticament i jurídicament. S'amplien les obligacions recíproques o se'n modifiquen les prèvies.

Per la seva banda, el text 18 C recull totes les disposicions d'aquells tractats successius en una versió consolidada que agrupa tot el seu contingut sistemàticament i alguna modificació més. Aquesta nova versió s'escriu quan Tudhaliya IV succeeix el seu pare Hattušiliš al tron.

Això condueix a la idea següent: i) la versió egípcia del Tractat és com la taula 18 B). Es tracta d'una versió no consolidada, fet que afegeix l'acord posterior d'amnistia al final del text gravat prèviament del Tractat; ii) la versió accàdia del Tractat compleix la mateixa funció que el text 18 C): integra i consolida els acords successius assolits. Per això és més detallada i les clàusules d'amnistia s'ubiquen a l'interior del cos, juntament amb la resta de les estipulacions sobre extradició.

4 Conclusions

El Tractat etern va crear una aliança bilateral entre iguals per combatre els enemics interns i externs dels regnes d'Egipte i de Hatti. Dins d'aquest sistema d'assistència mútua, per a Hatti era fonamental que Egipte reconegués el Gran Rei Hattušiliš —i la seva descendència futura— com a sobirà del regne hitita. Va aconseguir convertir la sobirania *de facto* de Hattušiliš en una sobirania *de iure*, reconeguda per l'altra gran potència de l'AOM. Aquesta manera d'entendre-ho permet fer una exegesi més ajustada de les clàusules d'extradició sense càstig o d'“amnistia”.

Es tracta de dues disposicions el beneficiari de les quals seria el jove rei Muršiliš III/Urhi-Tešub (i la seva cort de lleials), hereu legítim de la corona depositat per Hattušiliš. Per resoldre la seva situació política complexa es va crear una obligació d'extradició d'asilats polítics anteriors a la pau o a l'establiment del protocol sobre el seu lliurament. El lliurament eliminava qualsevol sospita que des del seu exili a l'altre regne —ara aliats— poguessin tramatar complots contra el seu regne perdut per recuperar-lo amb l'ajuda de l'asilat. Es llimaven possibles elements de desconfiança futura entre els antics arxienemics, després aliats fraternals. Com a contrapartida a aquesta obligació, el Tractat va establir una amnistia o prohibició d'enjudiciament i càstig per a aquells fugats polítics que calia extraditar i que depenia de l'Estat sol·licitant de l'extradició. Aquesta complia la mateixa funció humanitària que l'obligació actual de *non refoulement* dels refugiats, encara que de manera més perfecta per als estats implicats.

Individualment, s'evitava la materialització dels terribles càstigs que esperaven els asilats en el seu territori d'origen. Des d'una perspectiva d'Estat, es tenia cura de les bones relacions entre els nous aliats fraternals. Es tractava d'una mesura immillorable de construcció de la confiança entre antics rivals. La mesura va ser impulsada per la cort d'Egipte, que deuria ser la receptora natural de tots els refugiats polítics procedents de Hatti per la seva relació prèvia d'enemistat i competència per l'hegemonia a Kadeš. El Tractat va recollir una primera experiència històrica que realçava els aspectes positius que pot aportar l'aprovació d'amnisties en un procés de transició política interna i internacional.

L'amnistia va ser el mecanisme normatiu idoni per abordar conjuntament tres problemes essencials en joc en aquell context postconflicte: i) consolidar adequadament un govern emergent davant les possibilitats de desestabilització externa que sol acompanyar l'asil de "perdedors" en la guerra interna pel poder, ii) alleugerir les pressions externes a les quals s'enfrontava qualsevol Estat, gran o petit, en prestar asil a enemics polítics d'un Estat veí poderós, iii) i facilitar el retorn sense el càstig de la seva execució del rival polític asilat més enllà dels mars.

El desajust sistemàtic entre els textos egipci i accadi que tant ha fet parlar respon probablement a la manera típica d'ampliar o modificar el contingut d'un tractat original. Es van tancant tractes successius negociadors mitjançant bescanvis diplomàtics, que s'annexen al final del tractat principal. Les clàusules d'"extradició i amnistia" es deuen pactar en un acord posterior al Tractat. Van estendre les obligacions assumides per tots dos sobirans per tractar una qüestió no resolta en el tractat principal. Aconseguir el nou acord sobre el tema de certs refugiats polítics, els derivats de la guerra interna prèvia de Hatti o de la guerra asiàtica entre Hatti i Egipte, s'esculpeix el seu contingut a continuació de les clàusules de tancament del tractat principal en els murs egipcis. Amb aquell acord específic es resolva definitivament el greu problema que implicava que Egipte tingués sota la seva protecció l'altra branca successòria de Hatti caiguda en desgràcia. No hi ha cap indici que Urhi-Tešub acceptés la seva tornada al regne i es beneficiés de l'amnistia.

En tot cas, guerra, pau, tornada de refugiats polítics i amnistia és la lectura que fem de la partitura que ens llega aquesta prístina experiència politicojurídica internacional del segon mil·lenni AOM. Una música eterna que retrobarem en qualsevol civilització quan ho recomana l'esmunedís "bé comú".

Bibliografia

- Allam, Shafik. (2011). Le Traité égypto-hittite de paix et d'alliance entre les rois Ramsès II et Khattouchili III (d'après l'inscription hiéroglyphique au temple de Karnak). *Journal of Egyptian History*, 4, 1-39.
- Altman, Amnon. (2003). Rethinking the Hittite System of Subordinate Countries from the Legal Point of View. *Journal of the American Oriental Society*, 123 (4), 741-756.
- Beal, Richard. H. (2007). Making, Preserving and Breaking Peace with the Hittite State. Dins Kurt A. Raaflaub (ed.), *War and Peace in the Ancient World* (p. 81-97). Oxford: Blackwell.
- Beckman, Gary. (1996). *Hittite diplomatic texts*. Atlanta: Ga. Scholars Press.
- Beckman, Gary. (2003). International Law in the Second Millenium: Late Bronze Age. Dins Raymond Westbrook, *A History of Ancient Near Eastern Law* (p. 753-774). Leiden-Boston: Brill.
- Bell, Lanny. (2007). Conflict and Reconciliation in the Ancient Middle East: The Clash of Egyptian and Hittite Chariots in Syria, and the World's First Peace Treaty between "Superpowers". Dins Kurt A. Raaflaub (ed.), *War and Peace in the Ancient World* (p. 98-120). Oxford: Blackwell.
- Berman, Joshua A. (2006). God's Alliance with Man. *Azur*, 25, 79-113.
- Berman, Joshua A. (2011). CTH 133 and the Hittite Provenance of Deuteronomy 13. *Journal of Biblical Literature*, 130(1), 25-44.
- Bernabé, Alberto, i Álvarez-Pedrosa, Juan Antonio. (2004). *Historia y leyes de los hititas*. Madrid: Akal.
- Bloch, Yigal. (2010). Setting the Dates. *Ugarit-Forschungen*, 42, 41-96.
- Breasted. (1906). *Ancient Records of Egypt* (vol. I-III). Chicago: The University of Chicago Press.
- Bryce, Trevor. (2002). *Life and Society in the Hittite World*. Oxford: Oxford University Press.
- Bryce, Trevor. (2005). *The Kingdom of the Hittites*. Oxford: Oxford University Press.
- Bryce, Trevor. (2009). *The Peoples and Places of Ancient Western Asia*. Londres: Routledge.

- Collins, Billie Jean. (2007). *The Hittites and their World*. Atlanta: Society of Biblical Literature.
- Crouch, Carly L. (2009). *War and Ethics in the Ancient Near East*. Berlín/Nova York: Walter de Gruyter.
- Edel, Elmar. (1997). *Der Vertrag zwischen Ramses II von Aegypten und Hattusili III von Hatti, WVDOG 95*. Berlín: Gebr. Mann.
- Edel, Elmar. (1994). *Die Ägyptische-hethitische Korrespondenz aus Boghazköi, I-II*. Berlín: Westdeutscher Verlag, Opladen.
- Ferguson, David. (2010). "I never did an evil thing": An examination of Hittite sin and Religious Sensibility. *Studia Antiqua, I*, 55-60.
- Galvin, Garrett. (2011). *Egypt as a place of Refuge*. Tubingen: Mohr Siebeck.
- General Notes. 1885. The Hittite Empire. *The Old Testament Student, 4(5)*, 227-228.
- Genz, Hermann. (2011). Foreign contacts of the Hittites. Dins Hermann Gen i Dirk Paul Mielke (ed.), *Insights into Hittite History and Archaeology* (p. 301-331). Leuven-Paris-Walpole: Colloquia Antiqua, Supplements to the Journal Ancient West & East, MA, Meeters.
- Hoffmeier, Jamens K. (2005). *Ancient Israel in Sinai: The Evidence for the Authenticity of the Wilderness Tradition*. Oxford: Oxford University Press.
- Hoffner Jr., Harry A. (1996). *The Laws of the Hittites: A Critical Edition*. Leiden: Brill.
- Hoffner Jr., Harry A. (2008). Slavery and Slave Laws in Ancient Hatti and Israel. Dins Daniel I. Block (ed.), *Israel: Ancient Kingdom or Late Invention?* (p. 147-158). Nashville: B&H Publishing Group.
- Hoffner Jr., Harry A. (2009). *Letters from the Hittite Kingdom*. Atlanta: Society of Biblical Literature.
- Houwink ten Cate, Philo Hendrik Jan. (1974). The Early and Late Phases of Urhi-Tesub's Career. Dins Kurt Bittel, P. H. J. Houwink ten Cate i Erica Reiner, *Anatolian Studies presented to Hans Gustav Güterbock on the Occasion of his 65th Birthday* (p. 123-150). Istanbul: Nederlands Historisch-Archaeologisch Instituut.
- Houwink ten Cate, Philo Hendrik Jan. (2006). The Sudden Return of Urhi-Tessub to his Former Place of Banishment in Syria. Dins Theo P. J. Van den Hout (ed.), *The Life and Times of Hattusili III and Tuthaliya IV. Proceedings of a Symposium held in Honour of J. De Roos, 12-13 December 2003* (p. 1-8). Leiden: Nederlands Instituut voor het Nabije Oosten.
- Josephus, Flavio. (37- 101 dC). *Jewish Antiquities*. Traduït per H. ST. J. Thackeray R, Marcus, LCL.
- Kempinski, Aharon, i Reich, Ronny (ed.). (1992). *The Architecture of Ancient Israel from the Prehistoric to the Persian Periods*. Jerusalem: Israel Explotation Society.
- Klengel, Horst. (2002). From War to Eternal Peace: Ramesses II and Khattushili III. *Boullletin of the Canadian Society for Mesopotamian Studies, 37*, 49-56.
- Klengel, Horst. (2011). History of the Hittites. Dins Hermann Genz i Dirk Paul Mielke (ed.), *Insights into Hittite History and Archaeology, Colloquia Antiqua, Supplements to the Journal Ancient West & East* (p. 31-46). Leuven-Paris-Walpole: MA, Meeters.
- Korosec, Viktor. (1931). *Hethitische Staatsverträge; Ein Beitrage zu ihrer Juristischen Wertung. Leipziger Juristen-Facultät*. Leipzig: T. Weicher.
- Langdon, Stephen H., i Gardiner, Alan H. (1920). The Treaty of Alliance between Hattušili, King of the Hittites, and the Pharaoh Ramesses II of Egypt. *The Journal of Egyptian Archaeology, 6(3)*, 179-205.

- Levinson, Bernard. (2008). *Legal Revision and Religious Renewal in Ancient Israel*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lorenz, Jürgen, i Schrakamp, Ingo. (2014). "Our Master! Do not destroy us!". The Fate and Role of Non-Combatants in the Wars of the Hittites. Dins Davide Nadali i Jordi Vidal (ed.), *The Other Face of the Battle. The Impact of War on Civilians in the Ancient Near East. Alter Orient und Altes Testament, Band 413* (p. 37-64). Münster: Ugarit-Verlag.
- Mendenhall, George E. (1954a). Law and the Covenant in Israel and the Ancient Near East. *The Biblical Archaeologist XVII*, (2), 26-44.
- Mendenhall, George E. (1954b). Law and the Covenant in Israel and the Ancient Near East. *The Biblical Archaeologist XVII*, (3), 49-76.
- Preisner, Wolfgang. (1992). History of the Law of Nations: Ancient Times to 1648. Dins Rudolf Bernhardt (ed.), *Max Planck Encyclopedia of Public International Law, I*, 722-749.
- Roos, Johan. (2006). Materials for a Biography: The Correspondence of Puduhepa with Egypt and Ugarit. Dins Theo P. J. Van den Hout (ed.), *The Life and Times of Hattusili III and Tuthaliya IV. Proceedings of a Symposium held in Honour of J. De Roos, 12-13 December 2003*. (p. 17-26). Leiden: Nederlands Instituut voor het Nabije Oosten.
- Seters, John. (2003). *A Law Book for the Diaspora*. Oxford: Oxford University Press.
- Singer, Itamar. (2002). *Hittite Prayers*. Atlanta: Societal of Biblical Literature.
- Singer, Itamar. (2006). The Urhi-Tessub affair in the Hittite-Egyptian Correspondence. Dins Theo P. J. Van den Hout (ed.), *The Life and Times of Hattusili III and Tuthaliya IV. Proceedings of a Symposium held in Honour of J. De Roos, 12-13 December 2003* (p. 27-38). Leiden: Nederlands Instituut voor het Nabije Oosten.
- Snell, Daniel C. (2001). *Flight and Freedom in the Ancient Near East*. Leiden: Brill.
- Spalinger, Anthony. (1981). Considerations on the Hittite Treaty between Egypt and Hatti. *Studien zur Altägyptischen Kultur*, 9, 299-358.
- Spalinger, Anthony. (2005). *War in Ancient Egypt. The New Kingdom*. Malden: Blackwell.
- Truyol y Serra, Antonio. (1998). *Historia del derecho internacional público*. Madrid: Tecnos.
- Van den Hout, Theo P. J. (2011). The Written Legacy of the Hittites. Dins Herman Genz i Dirk Paul Mielke (ed.), *Insights into Hittite History and Archaeology, Colloquia Antiqua, Supplements to the Journal Ancient West & East* (p. 47-84). Meeters, Leuven-París-Walpole: MA.
- Van de Mieroop, Marc. (1999). *Cuneiform texts and the Writing of History*. Londres i Nova York: Routledge.
- Weinfeld, Moshe. (1973). Covenant terminology in the Ancient Near East and its Influence on the West. *Journal of the American Oriental Society*, 93(2), 190-199.
- Westbrook, Raymond. (2008). Personal Exile in the Ancient Near East. *Journal of American Oriental Society*, 128(2), 317-323.
- Wouters, Werner. (1989). Urh̄ i-Tes̄ub and the Ramses-Letters from Boghazköy. *Journal of Cuneiform Studies*, 41(2), 226-234.